

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לד, תשמ"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מנינו כאן תופעות אחדות של השינויים החלים בעברית היום. שינויים אלו יוסיפו ויתפתחו, ו"חידושים" ישנים – חדשים ייוצרו במערכות העבריות הקיימות⁷. היום אנו יכולים להצביע על כיוונים, אך איננו יכולים להיות בטוחים במסלול מסוים. יש לזכור, פי למרות החוקיות במערכת ולמרות הפללים המצויים יש פלשון מידה רבה של שרירותיות, וקשה לצפות מראש, איזה מן האמצעים הלשוניים ייבחר כדי לאפיין את כיווני השינוי.

7. גם פתיב "ת'חברה", שנופר לעיל, אינו המצאה חדשה. פתיב ת במקום "את ה" – כבר מצוי באיגרות בר-פוככא:

חיים אהרנוביץ

שתי הערות

(סיום)

ב. חדוה ושמחה

הורביץ קובע (עמ' 23, 24) לאחר דיון בנתונים משלו ומשל אחרים, פי "יש לראות את חדוה כמלה מאוחרת בעברית של המקרא, ומקבילתה הקדומה כנגדה היא דרך-פלל שמחה", ושתי המלים נרדפות הן. הוא מסתייע בעובדות שאין חדוה מופיעה אלא בספרי דברי-הימים ונחמיה, והיא שגורה בארמית, והתרגומים הארמיים נוהגים לתרגם את המלה שמחה על-ידי המלה חדוה, וכדבריו: "גם בתיאור חנוכת הבית השני נאמר פעם אחת, שהייתה בחדוה (עזרא ו, טז), ופעם אחרת שהייתה בשמחה (נחמיה יב, כז); מכאן שהיא חדוה היא שמחה".

אין ספק, ששרדה משמעים נרחב משותף לשתיהן, והן מלשונות של שמחה במקרא, כמובא להלן, ונעשו נרדפות זו לזו. אבל המחבר פסח על בירור הוראת הפועל חדה בקשר לעניינו במקרא, תוקא זה מפיץ אור על הבחנה דקה בין חדה לשמחה, שהייתה מתחילה.

בקביעת המחבר אין מענה על השאלה, המסתברת מן "יִחַךְ יִתְרוֹ" (שמות יח, ט) ומן "אל יִחַךְ בִּימֵי שָׁנָה" (איוב ג, ו) — פלום אי־אפשר שהייתה המלה (חדה) חדה בעברית שלפני לשון המקרא המאוחרת, פגרתו, בדומה ל (גאה) גאה (דברים לג, כט), ורק מהיעדר הצורך לא בא השימוש בשורש חדה בספרי המקרא אלא בספר שמות כפועל בלבד? ואם אמנם חדה ושמחה נרדפות הן במקרא וחופפות זו את זו מלכתחילה, מה פשר כפל הלשון של "תַּחַד הַיּוֹשֵׁמִים אֶת פְּנֵיךָ" (תהלים כא, ז), האומר דרשני?

למענה על זה אפשר להגיע על־ידי הקבלת חדה לתפארת בשני הפסוקים: הוד והדר לפניו, עז וחדה במקמו (דברי הימים א' טז, כו); הוד והדר לפניו עז ותפארת במקדשו (תהלים צו, ו) — פנאמר באבות דרבי נתן לד: "עשרה שמות נקראו שמחה, אלו הן: ששון, שמחה, גילה, רינה, דיצה, צהלה, עליזה, חדה, תפארת"⁷, עליצה. הצד השווה בתקבולות שבפסוקים הללו הוא ההיפעלות ברוממות נפש לנוכח עוז ושגב מרהיב עין⁸. בידוע, שתפאורה נהדרת ולכוש חגיגי מרנינים לב ומרוממים מעמד טקסי. הלב מתענג, ואותה תחושת עונג ורוממות חגיגית הריהי חדה פנימית, הממלאה את האדם בהתרשמותו מִפֶּעַת הוד או ממפעל אדירים להנאתו. היא חדה היא תפארת לעניין זה. ואילו שמחה מורה, בנוסף לעונג הנפשי, על ביטוייה החיצוניים, בדרך כלל בצותא, בשירה ובמחול ובמשתה וכיו"ב.

---

7. כולי עלמא ל פליגי (כבא מציעא ק יח ע"ב), ועוד בבבלי; כל עמא מודיי (ירוש' שבת ז, ב), ועוד בירושלמי.

8. בשיר השירים רבה, נגילה, ובפסיקתא דרב כהנא כ': בעשרה לשונות של שמחה נקראו ישראל: גילה, שישיה, שמחה, רינה, פצחה, צהלה, עלצה, עלזה, חדה, תרועה, וכו'. ואיחא דמפקין תרועה ומעילין דיצה.

9. השווה: וכבוד הדר מלכותו (תהלים קמה, יב), משוש תפארתם (יחזקאל כד כה).

לפיכך "ויחד יתרו" — לבו נתמלא חדוה, פלומר: נהנה והתענג על כל הטובה אשר עשה ד' לישראל וכי¹⁰, והביטוי "תחדו בשמחה" אינו נפל לשון, אלא: ענגהו בשמחה, על-ידי מתן פורקן לחדוה הפנימית חוצה פנ"ל. מפל מקום אין הפועל חדה והשם חדוה באים במקרא במשמע ישיר של צהלה ושמחה במאכל ובמשתה ובריקודים. מן המובא במסכת ביצה טו ע"ב על הפסוק "כי חִדְּנָת ה' היא מִעֲזוֹכֶם" (נחמיה ח, י) מסתבר, פי הביטוי "חִדְּנָת ה'" היא עונג יום טוב, נותנת ליהודי עוז ותעצומות, ושמחת יום טוב מצוה היא וכלולים בה גם חיי עולם — עיסוק בתורה, וגם חיי שעה — "לכו אכלו משמנים ושתו ממחקים" (שם). אכן בהמשך שם: "וילכו כל העם לאכול ולשתות ולשלוח מנות ולעשות שמחה גדולה (שם יב). פאן לשון חדוה בתחילה במשמע עונג נפשי (חדות ה'), לעומת לשון שמחה גדולה בהמשך ההתרחשות, הפוללת והחיצונית פלשון הגמרא (שם) "חציו לה' וחציו לכם" — אינה מותרת ספק, שחדוה ושמחה אינן שוות לענין זה¹¹.

אם כן, אין חדוה סימן ודאי מסימניה המובהקים של לשון מקרא המאוחרת.

---

10. ולענין זה פירוש המלבי"ם ב"הפרמל" פלשונו: "פי חדוה מציין שמחה פנימית המתגברת על עצב החיצוני, כמו שכחוב: 'אל תִּעֲצְבוּ כִּי חִדְּנָת ד' היא מִעֲזוֹכֶם' (נחמיה ח, י) . . . 'ויחד יתרו' הוכיחו גם כן, שהיה שם גם עצב ויגון על אבדן מצרים, כך התגברה עליו השמחה הפנימית בהצלחת ישראל וטובתם".

11. להבחנה בין חדוה פנימית לבין שמחה חיצונית מקבילה פרומית ההבחנה בין laetitia לבין gaudium.